

ARAP BİRLİĞİ

SEREN ÖZCAN*

ARAP BİRLİĞİ'NİN TARİHİ SÜREÇTE OLUŞUMU

Atlas Okyanusu'ndan Basra Körfezi'ne kadar bu geniş coğrafya üzerinde yaşayan insanlar azınlık gruplar hariç, ortak bir dil olan Arapça dilini konuşurlar. Aynı şey yine azınlıklar hariç tutulduğunda dinleri için de geçerlidir, bu topraklar üzerinde İslamiyet hâkimdir. Bu geniş coğrafya üzerinde iki kez tam bir siyasi birlik oluşmuştur. Bunların ilki; Hz. Ömer'den itibaren başlayan İslam İmparatorluğu devridir. İlk birlik, 900'lü yıllara kadar sürebilmiştir. İkincisi ise; Osmanlı Sultanı I.Selim ve I.Süleyman devirlerinde bu bölgelerin tamamının Osmanlı İmparatorluğu içine alınmasıdır. Bu dönem ise XIX. yüzyıl başlarına dek yaklaşık 400 yıl boyunca sürmüştür.

Osmanlı'nın dağılma dönemine girmesiyle XIX. Yüzyıl boyunca çeşitli misyonerlik faaliyetlerinin etkisiyle Lübnan ve Mısır gibi Hıristiyan Arapların yoğun olduğu çevrelerde Arap ulusçuluğu fikrinin tohumları atılmıştır. Arapların Birliği (Pan Arabizm) düşüncesi 1990'lü yılların başlarından itibaren Mısır ve Suriye'de gelişme içine girmeye başlamıştır. Pan Arabizm düşüncesini laik bir ideoloji olarak tasarlayarak Arap modernleşmesinin önünü açmak isteyen Hıristiyan Araplar bu işin öncülüğünü üstlenmişlerdir.

Böylesi bir laik Arap ulusçuluğu Hıristiyanların başını çektiği azınlık grupları üzerindeki baskıyı da azaltacağı için tercih edilmiştir. Osmanlı'ya karşı bir kısım Arapların İngilizlerle işbirliği yapmaları, İngilizlerin ise Siyonizm'in çıkarına hareket etmesi, Arap dünyasının İngiltere, Fransa, İtalya gibi güçlerce sömürgeleştirilmesi Arap Birliği idealini

* Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Üçüncü Sınıf Lisans Öğrencisi

besleyip geliştiren olgular olmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonları yaklaşırken İngilizler Alman sızmalarını önlemek amaçlı Arapların Birleştirilmesi davasına destek vererek olası bir işbirliği ve ayaklanmaların önünü kesmeye çalıştılar. 1930'lar boyunca Arap devletleri arasında ciddi güvensizlik ve intikamcı duygular vardı. İngilizler, şerif Hüseyin sülalesiyle işbirliği yaparak onları Ürdün ve Irak'a kral olarak yerleştirmişlerdi.

Bu krallıklar yönettikleri ülke halkının üstüne oturan asalaklar konumundaydılar ve salt dış destekle ayakta duruyorlardı. Hicaz'dan kendilerini kovan Suudlarla kan davaları vardı. Mısırlılar da kendilerini Arap ulusçuluğunun merkezi olarak görüyorlardı ve İngilizlere karşı tam bağımsızlık mücadelesi içerisindeydiler. Bu koşullardan dolayı bu dönemde Arap devletlerinin yakınlaşması zaman aldı.

1936 yılında Suudi Arabistan ile Irak řu koşullarda ittifak yaptılar :

- 1) İki ülke birbirine saldırmayacak
- 2) İki devletten biri üçüncü devletin saldırısına uğrarsa öbür devlet saldırıya uğrayana yardım edecek.
- 3) İki devlet aralarındaki sorunları barışçıl yollarla çözmeye yükümlülüğü altında olacaklar.
- 4) İki ülke kültür konularında birlikte çaba sarf edecekler.

Bu temel hükümler daha sonra Arap Birliği şartı oluşturulurken de göz önünde bulundurulmuşlardır. Bu gelişmeler devletler arasındaki yakınlaşmaya yardımcı olmakla beraber Arap ulusçuluğunu tatmin etmekten uzak oldukları gibi, emperyalizm ve siyonizme karşı gerçek bir koruma sağlayamazdı. Arap devletlerini birlikte davranmaya iten önemli bir neden de Filistin'de gitgide daha nazikleşen durumdu. Nazi zulmü nedeniyle Yahudilere karşı artan sempatiler sonucu Siyonist hareketin devlet kurma programını hızlandırması Araplar arasındaki endişeleri arttırmıştır. 1916'da Hicaz isyanı başlarken, İngilizlerin verdiği sözler 1917 Balfour Deklarasyonu ile tam aksi yönde cereyan etmiş. Milletler Cemiyeti'nin Filistin'e Yahudi Yerleşimini Düzenlemek' amacıyla bu bölgede bir manda kurarak yönetimini İngilizlere bırakması Arap dünyasında çok etkisi oluşturmuştur.

BALFOUR DEKLARASYONU

Foreign Office,

November 2nd, 1917.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet

His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country"

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

Y. in
Arthur Balfour

Avrupa'dan kaçan Yahudilerin Filistin'e yoğunlaşmaları ve Yahudilerin çok etkin olduğu ABD'nin dünya politikasında zirveye yerleşmesi bağımsız Arap rejimlerinin korktukları sonuçları birer birer doğurmuştur. Şubat 1945 Yalta buluşmasından dönüş yolunda ABD başkanı Roosevelt, Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz ile Kızıldeniz'de bir gemide buluşarak Filistin ve Yahudi meselesini konuştu, Filistin'de Yahudi devleti kurulmayacağına dair Kral Abdülaziz'e söz verildi. Ancak 12 Nisan 1945'te Roosevelt'in ölümüyle bu söz unutuldu.

(Kral Abdülaziz ve Roosevelt'in görüşmesi)

Bu görüşmenin ardından o dönemde bağımsız Arap devletleri olan Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Suriye, Lübnan, Kuzey Yemen ve Ürdün Kahire'de yaptıkları bir toplantıda Arap Birliği Misak-ı denilen bir belgeyi kabul ederek bu örgütü kurmuşlardır. Toplantıya henüz manda yönetimi altında olan Filistin Araplarının temsilcileri de katılmışlardır.

- 1) Taraflar arasındaki bağları kuvvetlendirmek,
- 2) Taraflar arasında sıkı bir işbirliği tesis etmek amacıyla siyasi faaliyetlerini uyumlulaştırmak,
- 3) Bağımsızlık ve egemenliklerini korumak için karşılıklı işbirliği yapmalarını sağlamak,
- 4) Genel olarak Arap ülkelerinin refah ve menfaatlerini koruyan ve geliştiren faaliyetlerde bulunmak,
- 5) Karşılıklı ticari, mali, zirai, sanayi ve gümrük konularında işbirliği yapmak,
- 6) Ulaştırma, kültür adli, sosyal ve sağlık konularında işbirliği yapmak,

Amacıyla 22 Mart 1945 tarihinde kurulan bölgesel bir uluslararası örgüttür.

Birliğin amacı, 25 Eylül 1944'te İmzalanan İskenderiye Protokolü'nde ortaya konmuştur. Birliğin kurulduğu tarihte kurucu üyelerden Ürdün, Suriye, Lübnan henüz bağımsızlığa kavuşmuş değillerdi. II.Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda İngiltere'nin girişimleriyle kurulmasına çalışılan Arap Birliği kısa zaman sonra sömürgeciliğe karşı mücadelede etkin bir örgüt haline geldi. Daha sonra bağımsızlıklarını kazanan Libya (1953) , Sudan (1956), Fas (1958), Tunus (1958), Kuveyt (1961) , Cezayir (1962), Güney Yemen (1967) , Bahreyn (1991) , Umman (1971) , Katar (1971) , Birleşik Arap Emirlikleri (1971) , Moritanya (1973) yılında birliğe katılmışlardır. Arap Birliği'nin üye sayısı 22'dir.

Arap Birliği'nin kuruluşunda görev alan ve 1952'den itibaren adeta örgüte egemen olan Mısır'ın üyeliği, 1979'da, İsrail ile Camp David Antlaşmalarını imzalaması sebebiyle askıya alınmış ve tam 10 sene birliğin dışında bırakılmıştır. Mısır'ın Enver Sedat'ın inisiyatifi ile Kasım 1977'de İsrail ile ilişkiye geçip 1979'da barış imzalaması karşısında örgütle ilişkilerinin dondurulduğu dönem olmuştur. Örgüt sekreteryası 1985'e kadar süren bu dönemde Tunus'a taşınmıştır, genel sekreterliğin sürekli Mısır'dan seçilmesi bu dönemde ilk kez Tunuslu Chadli Klibi'nin başa gelmesiyle bir istisna oluşturmuştur.

6 Ekim Enver Sedat'ın suikast sonucu öldürülmesi Arap dünyasında hiçbir olumsuz tepki olmadığı gibi, ABD ve İsrail'in dışında da pek üzülen olmamıştır. Bu suikast sanki çok önceden aşiret reislerinin toplantısında alınmış bir kararın infazı gibi görülmüştür.

23 Haziran 1989 tarihinde Fas'ın Kazablanka şehrinde toplanan Arap Birliği Zirvesi'ne resmen davet edilmesiyle Mısır'ın yeniden birliğe dönmesi mümkün olmuştur.

(Mısır Eski Devlet Başkanı Enver Sedat)

Birliğin merkezi Kahire'de bulunmaktadır.

Arap Birliği'nin genel sekreteri Dr. Nabil Elaraby
Mısır'da gerçekleşen devrim sonucunda Nisan 2011'de göreve getirildi.

ARAP BİRLİĞİ YILLARA GÖRE GENEL SEKRETERLER DÖNEMİ

GENEL SEKRETER	DÖNEMİ	ÜLKESİ
Abdül Azzam	Mart 1945 – Eylül 1952	Mısır
Abdül Hassouna	Eylül 1952-Haziran 1972	Mısır
Mahmud Riad	Haziran 1972- Mart 1979	Mısır
-	Mart 1979-Haziran 1979	-
Chadli Klibi	Haziran 1979-Ağustos1990	Tunus
-	Ağustos 1990- mayıs 1991	-
İsmet Abdülmecit	Mayıs 1991-Eylül 201	Mısır
Amr Musa	Eylül 2001-Nisan 2011	Mısır
Dr. Nabil ElAraby	Nisan 2011-	Mısır

Arap Birliği Örgütü: Genel Kurul, Daimi Komisyonlar, Genel Sekreterlik ve bağlı kuruluşlardan oluşmuştur. En yüksek karar organı olan Genel Kurul, üye ölkelerin temsilcilerinden oluşmuş olup olağan olarak yılda iki kez, olağanüstü durumlarda ise iki üyenin talebi ile her zaman toplanabilir. Genel Kurul genellikle Dışışleri Bakanları tarafından oluşturulsa da zirve toplantılarında bizzat üye ölkelerin devlet başkanları ve kralları, emirleri konseyi kurar. Genel Sekreterlik ve Genel Kurul faaliyetlerini Kahire’de yürütür. Yalnız zirve toplantılarının yerleri değişebilir. Birliği oluşturan misaka 1950 yılında yapılan ekle ‘Savunma ve Ekonomik İşbirliği Grubu’ adıyla yeni bir organ kurulmuştur. Yapılan toplantılarda her üyenin bir oy hakkı vardır. Kararlar çoğunluk esasına göre alınır. Genel Kurul bünyesinde siyasal, kültürel, ekonomik, iletişim, sosyal işler, hukuk, Arap petrol uzmanları, haberleşme, sağlık, insan hakları, idari ve mali işler ve Arap kadınları daimi komisyonları kendi uzmanlık alanlarında çalışmaktadırlar. Daimi Komisyon, çalışmalarıyla ilgili raporlarını Genel Kurul’a sunar. Örgütün amaçları doğrultusunda çalışmalar yapmak üzere alınarak bir sürü ‘Arap’ sıfatlı uzmanlık kuruluşu da oluşturulmuştur.

Birliğin yönetim ve mali birimlerin kendinde toplandığı organ Genel Sekreterliktir. Genel sekreter, Genel Kurul tarafından beş yıllığına üçte iki çoğunlukla seçilir. Genel sekreter, yardımcılarını kendisi seçer ve Genel Kurul kararlarını uygulamakla görevlidir. Genel Sekreterlik bünyesinde ekonomik, siyasal, hukuki, kültürel, sosyal, çalışma, petrol, mali, Filistin, sağlık, enformasyon, iletişim ve protokol gibi departmanlar bulunmaktadır. Ayrıca Genel Sekreterliğin bazı ölkelerde konsolosluk düzeyinde temsilcileri de vardır. Arap Birliği bünyesinde kurulan ve çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bağlı kuruluşlar da bulunmaktadır. Bunlar: Arap Deniz Taşımacılık Akademisi (şarjah), Sivil Havacılık Konseyi (Rabat), Arap Kurak Alanlar ve Susuz Bölgeler Araştırma Merkezi (şam), Arap Afrika ve Arap Ölkelerine Teknik Yardım Fonu (Tunus), Arap Endüstriyel Kalkınma Örgülü (Bağdat), Arap alışma Örgütü (Bağdat), Arap Birliği Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (Tunus), Arap Yönetim Bilimcileri Örgütü (Amman), Arap Tarımsal Kalkınma Örgütü (Hartum), Arap Kıyımcılığa Karşı Savunma Örgütü (Rabat), Arap Narkotik Bürosu (Amman), Arap Meteoroloji ve Standardizasyon Örgütü (Amman), Arap Posta Birliği (Dubai), Arap Uzak Haberleşme örgütü (Rıyad), Arap Devlet Radyo ve Televizyon Yayınları Birliği (Bağdat) ve Araplar arası Yatırım Garanti Teşkilatı (Kuveyt) bağlı kuruluşlardır.

Arap Birliği’nin kuruluşundan itibaren ana gündem maddelerinden biri de Filistin olmuştur. Arap Birliği bünyesinde yürütölen mücadelenin koordinasyonu amacıyla ortak bir askeri komutanlık oluşturulmuş, ayrıca yine birlik zirvesinde alınan kararlarla 1965’te Filistin Kurtuluş Örgütü kurulmuştur. Arap Birliği’nin başlıca faaliyetleri siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda ise de 1950 yılında Müşterek Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması’nın imzalanmasıyla Savunma ve Ekonomik İşbirliği Grubu adıyla yeni bir organ kurulmuş ve 1976’da Arap Barış Gücü’nün kurulmasıyla savunma alanında da önemli fonksiyonlar yüklenmiştir. Ortak düşman İsrail’e karşı birlik halinde karşı konulması amaçlanmaktadır. 1976’da kurulmasına karar verilen Arap Barış Gücü, özellikle Lübnan İç savaşında görev yapması amacına yönelik bulunuyordu.

Barış Gücü'nde Suudi Arabistan ve Kuveyt (% 20), Birleşik Arap Emirlikleri (% 15), Katar (% 10) ve diğer Arap ülkeleri (%35) lik bir katılım oranına sahiptirler. A rap Birliği gündemine Filistin'den sonra: 1954-1962 Cezayir Bağımsızlık Savaşı, 1950'lerde Libya, Fas ve Tunus'un bağımsız olma mücadeleleri,1962-1968, 1980-1988 İran-Irak Savaşı, 1990-1991 Kuveyt, 2003 sonrası Irak Krizleri ve günümüzde yaşanan Arap Devletleri'ndeki olaylar, devrimler, yönetim değişiklikleri, Suriye girmiştir.

1975-1976 döneminde başlayan ve 1990'a kadar süren Lübnan İç Savaşı Örgütteki ilk ciddi çatlağı göstermesi bakımından önemlidir. Birlik Lübnan'a kendi üyelerinden oluşturduğu özel barış kuvveti göndererek bu krizi aşmayı denemiştir. Söz konusu kuvvetin neredeyse tamamı Suriye ordusundan oluşuyordu. Daha sonra tüm birlikler çekildiği halde Suriye ordusu İsrail saldırılarını gerekçe göstererek 'Arap Birliği Barış Gücü' adı altında Lübnan'da kalmaya devam etti. 1980'de ise başlayan İran-Irak Savaşı, Birliği yeni bölünmelerle karşı karşıya bıraktı. Birlik içinde Irak'a yardım edilmesini, çünkü bu devletin birlik üyesi olmayan bir başka güçle , 'Arap topraklarını korumak için' savaştığını savunan görüş ön çıkmıştır.

Bu gelişmeler sırasında Libya, Suriye , Güney Yemen , İran'ı destekler pozisyon alırken; Körfezin petrol monarşileri Ürdün ve Mısır ise Irak'ı açıkça desteklemişler ve asker, silah ve para yardımında bulunmuşlardır.Bunun yanında Filistin Kurtuluş Örgütü' de Irak'ın yanında yer almış bu ise İran'ın gerek Lübnan'da gerekse işgal altındaki Filistin topraklarında Radikal İslamcı güçlere verdiği desteği arttırmasıyla sonuçlanmıştır. Lübnan İç Savaşı'nın bittiği yıl başlayan Kuveyt işgali ile yol açtığı kriz birliği adeta yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Çünkü üyelerden birisi bir başka üyeyi BM ve tüm uluslararası hukuk ilkelerine aykırı olarak işgal etmiş ve örgüt bu konuyu kendi içinde çözememişti. Kuveyt sorunu daha 1961'de bu devlet İngiltere'den bağımsızlığını kazanırken Arap Birliği'nin gündemine gelmişti. O dönemde de Irak bu ülkeyi kendi parçası olduğunu iddia ederek ilhak etmek istemişti. Kuveyt'in çağrısıyla yapılan Arap Birliği toplantısında Irak boykot edilmiş ve Kuveyt Arap Birliği üyesi yapılmıştır. ABD ve İngiltere'nin 2003 Arap işgalinde , bu örgütü kuran antlaşmanın 2.ve 6. maddeleri dışarıdan yapılacak bir saldırıya karşı ortak eylemden bahsetmesine rağmen hiçbir üye devlet yardım sunmadığı gibi Kuveyt gibi bazı üyeler işgalcilere 'yataklık' bile yaptıkları halde, birlik tarafından eleştiri yönlü bir kararın konusu bile olmadılar.

Bunun sonucunda Arap dünyasında mevcut iktidarların meşruiyetinin çok ciddi olarak sorgulanmaya başlamasının yanı sıra, bu iktidarlara karşı mücadele veren radikal İslamcıların Arap kitleleri içindeki desteğini daha da arttırmıştır. 1967 bozgunu sonrası ağustos ayında yapılan Hartum Zirvesi önemlidir. Bu zirvede ' görüşme yok, barış yok, savaş yok' biçiminde sert kararlar alındı bir anlamda 1973 Savaşı'nın da temeli atılmıştır. Bu savaş petrol kozunun Arap davaları için etkin olarak kullanılabileceğini gösteren örnek olmuştur. İsrail de ilk defa ağır kayıplara uğradığı bir savaş yaşatmıştır. Petrolün etkin kullanımı konusunda daha 1958'de Arap Birliği ortak bir politika saptanması girişimlerini başlatmıştı.1960'ların sonu ve 1970'lerin başı petrol konusunu daha etkin biçimde örgüt gündemine getirmiş ve Arap petrolünün bir siyasal silah olarak kullanılabilmesi sürecinde örgüt de aktif rol almıştır.

1960'ta OPEC'in kurulmasından sonra 1968'de de 'Petrol İhraç Eden Arap Devletleri Örgütü 'OAPEC ' kurulmuş, 'Arap Petrol' kavramı yaygın olarak kullanılmış ve bu petrol 1973 Savaşı sonrasında etkili bir ambargo ile ekonomik silaha dönüştürülmüştür. Bu dönem Arap Birliği'nin en parlak yıllarıdır. 1950'li yıllarda Ortadoğu'nun uluslararası çatışma alanlarından biri olarak öne çıkması ve uluslararası ilişkiler alanında yaşanan "soğuk savaş"ın bölgeyi de etkisi altına alması birliğe üye ülkelerin kiminin doğu, kiminin de batı bloklarına yaklaşmalarına sebep olmuş ve üye ülkeler arasında birlik ve dayanışmanın kurulmasını zorlaştırmıştır. Birlik içerisinde : Ürdün, Suudi Arabistan, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri Batı Bloğu tarafının ; Libya,Suriye, Güney Yemen, Cezayir Doğu Bloğu'nun etkisi altında kalmışlardır. Ayrıca Arap Birliği'ne üye ülkeler arasındaki ekonomik dengesizlik ve refah düzeyi farklılığı da dayanışma ve işbirliğinin kurulabilmesini olumsuz etkileyen başlıca faktörlerdir. Bunların yanında birliğin güçlü devleti Mısır'ın üyeliğinin 1979'dan 1989'a kadar askıya alınması da Arap Birliği'nin etkinliğini ve gücünü olumsuz etkilemiş bulunmaktadır. Arap Birliği dünya sorunlarına salt Filistin-İsrail merkezli olarak bakarak 'at gözlüğü' politikası izlemesi ve üyeleri arasında da siyasal rejim ve dış politika konularında taban tabana ayrılıklar olması nedeniyle sürekli güvensizlik ve iç rekabet içinde bocalayan bir örgüt olarak eleştirilere maruz kalmıştır. Ayrıca laik Arap milliyetçisi rejimlerin genel başarısızlığı, teslimiyetçi yaklaşımları Arap dünyasında İslamcı akımlara güç katmıştır. İslamcılık, sanılanın aksine Arapların birliği ideali ile ters düşen bir ideoloji değildir. Arab Birliği'nin eleştiriye maruz kaldığı bir diğer konu ise bazı çevreler tarafından Amerikan güdümlü hareket ettiridir. 2011 Arap Baharı'nın yaşanması sonucunda Arap Birliği Filistin konusundan ziyade bu konuya da büyük önem göstermiş ve en son olarak da Suriye'ye ağır yaptırımlar yüklemiştir.